

LITTERATUR

LE GRAND SIÈCLES EKONOMISKA BAKGRUND

Av socialrådet GUNNAR LÖWEGREN

Finns det en tidsperiod vars politiska, militära, diplomatiska, bibliografiska historia blivit mer ingående undersökt, men vars ekonomiska källundersökningar i högre grad försumrats än det franska 1600-talet! Smärre detaljer, bland annat prisuppgifter ha visserligen sammanställts, men en metodisk undersökning av olika arter av primärmaterial har saknats. Det var för att råda bot på detta missförhållande, som för ett tiotal år sedan en större studiekommitté med stöd av medel från Rockefeller-fonden grep sig verket an.

Kommitterade ha icke haft något lätt arbete. Det har visat sig vida svårare än vad man befarat. Av liknöjdhet ha väsentliga partier av tidigare förefintligt material förfarits eller helt enkelt förstörts. De brottstycken som finnas kvar bilda en sannskyldig snårskog i vilken man endast mödosamt kan ta sig fram. Kommitterade få räkna med ännu många års trägen möda. Och likväl framträder redan nu periodens ekonomiska »terrängförhållanden» så pass klart, att kommitterade kunnat bilda sig en allmän uppfattning om det generella utvecklingsförloppet. För dessa resultat har en precis och rikt dokumenterad sammanfattning lämnats uti *Gaxottes* under fjolåret utkomna, mångsidigt objektiva arbete om *Le roi soleil* och hans samtid.

Man har anknutit till vad tidigare varit känt om de allmänna dragen i 1500-talets och det tidigare 1600-talets ekonomiska historia. Denna bakgrund är nämligen erforderlig.

Som bekant innebar denna tid en radikal omläggning av Frankrikes medeltida ekonomi och var det silvertillförseln från Amerika som blivit drivkraften i förnyelsen.

Under de medeltida århundradena hade penningtillgången i Europa varit knapp och ganska konstant hållit sig kring ett belopp motsvarande 700 miljoner guld kronor. I och med att fyndigheterna i Amerika börjat bearbetas för spansk räkning, tillfördes Spanien årligen högst betydande belopp, vilka möjliggjorde uppställande av det landets berömda härs makt, under hundrafemtio år den starkaste i Europa. En väsentlig del av silvret gick likväl i kuranta piastrar till Frankrike, nämligen för bestridande av avsevärda inköp av allehanda varor: siden, yllevor, möbler, husgeråd, papper, böcker som det föga industriellt aktiva spanska folket gjorde där.

Den årliga silverproduktionen i Amerika har för åren kring 1500-talets mitt beräknats till 45 miljoner guld kronor, vid århundradets slut till 60 miljoner, alltså till en procentuellt synnerligen stark utökning av den tidigare grundfonden.

Litteratur

Prisstegringen i Frankrike blev snabb, hög och revolutionerande. Man upplevde en konstant hausse med flödande tillgångar. Med dem bekostades de stora krigsföretagen, men även den franska renässansens stolta skapelser i slott, konstföremål, bohag.

Haussen medförde likväl ej enbart rikedomar, utan även ruin och de som drabbades hårdast av den voro de medelstora och smärre franska adelsfamiljer, som livnärt sig på arrendebelopp och avgifter från sina feodal gods och feodala rättigheter. Dessa belopp voro fastställda en gång för alla och efter för flera århundraden tillbaka rådande penningvärde. De hade ditintills räckt till för att bereda dem en visserligen modest men tillräcklig inkomst. I och med de stigande priserna blevo de alldeles otillräckliga och denna mångtaliga smärre adel fick söka sig i krigstjänst eller i hovtjänst hos kung, prins eller grandseigneur för att livnära sig. Den bildade officerskadrarna i religionskrigens härar, den enrollerades bland konungens eller kardinalens eller prinsarnas musketörer. Den var pockande, bångstyrig, levnadsglad, ödslande, duellerande, bildade en lång kö av supplikanter till kungliga gratifikation och pensioner och om den icke blev tillfredsställd hade den lätt att sälla sig till upprorshärarna. — Det var ej minst för att stävja den och därmed beröva prinsarna deras officerskadrer som Ludvig XIV — på den starkt ekonomiske Colberts livliga tillrådan — återupptog sin farfaders, Henrik IV:s pensioneringspolitik och utbildade den till Versaillesystemet att på kunglig bekostnad förvandla en tumultuarisk krigsadel till en lydig, spak hovadel.

Tillämpandet av ett dylikt system krävde betydande och regelbundna statliga intäkter. Så länge sådana inflöto, kunde både krig och Versailles-utgifter bestridas. Men dessa intäkter förutsatte å sin sida fortsatt hausse. Stagnerade denna eller slog den rent av om i baisse saknades tillräckliga medel för statens utgifter och riskerade man att få slå in på lånevägen.

Redan tidigt under Ludvig XIV:s regering hade Colbert börjat känna svårighet att få in erforderliga belopp. Hans s. k. merkantilistiska handelspolitik, strävan att genom exportöverskott öka myntbeloppet i landet, var den form i vilken han hoppades bemästra svårigheterna. Men hur starkt han än skärpte denna politik, visade den sig otillfredsställande och ökades statsbristen för vart år.

Likartade svårigheter mötte de män som efter Colberts död 1683 innehade högsta ledningen av statsfinanserna. Samtid och eftervärld ha beskyllt dessa: Phéliepeaux, Chamillart, Desmarests för oduglighet. Vår tids ekonomiska historici som *J. Meuvret* äro snarast benägna att fritaga dem för dylika anklagelser. De anse att de liksom Colbert hade att kämpa mot oövervinneliga svårigheter, svårigheter som visserligen förvärrades av sådana kostbara utgifter som spanska tronföljdskriget, vilket inföll just under Chamillarts och Desmarests tid, men vilka djupast berodde på ett ekonomiskt orsaksförhållande, som än i våra dagar ingen visat sig kunna häva, men vars förekomst för Colbert och hans samtida var något alldeles obekant.

Det orsaksförhållandet var en baisseperiods allmängiltiga: att en

länge fortsatt årlig ökning av metalliskt mynt slagit om och övergått i avtagande tillflöde.

Långt tidigare, redan i början av 1600-talet hade Spanien fått vidkännas något dylikt. En av dess reaktioner däremot bestod i en åtgärd, som det för en svensk publik kan vara av intresse att erinra sig. Spanien sökte skaffa sig annan metall vid sidan om silvret och övergick för ett tjugotal år från silverfot till kopparfot, vilket föranledde Gustaf Adolf att forcera brytningen vid Falu koppargruva och utnyttja en gynnsam situation på den utländska marknaden till att våldsamt öka den svenska kopparexporten.

Först trettio år senare, omkring 1650, kunna de första tecknen på en baissörrelse spåras i Frankrike. Sen tilltog den årtionde efter årtionde i styrka.

Hur kan denna ekonomiska historieförklaring vara riktig? Silverbrytningen i Amerika upphörde ju ej, ej heller överskeppandet till Europa. Årligen fortfor silvermängden att växa!

Meuvrets svar är det enkla: det är icke den absoluta tillväxten det därvidlag kommer an på, utan den relativa, den i förhållande till det vart år tidigare förefintliga metallbeloppet. Silverförseln fortsatte visserligen, men i ungefärlig samma eller möjligen tidvis något lägre storlek. Den förefintliga mynttillgången hade emellertid från 1500 till 1700 hunnit att tiodubblas! En ökning på 45,000 per år utav en tidigare penningtillgång på 700,000 ger en årlig ökningsprocent av icke mindre än 6,3%; en ökning på 60,000 utav 7 miljoner motsvarar däremot endast 0,86%.

Konklusionen blir därför: Colbert och hans efterföljare försökte med artificiella medel få bukt på en fluktuationstendens av allmän natur. Att de skulle misslyckas var skrivet i stjärnorna.

Än intressantare är, att Frankrike utkämpade Spanska tronföljds-kriget under en baissörrelse och att hela det glänsande livet vid le roi soleils hov agerades inför en dylik som fond.

Ej underligt om Ludvig XIV:s senare år voro en följd av förödmjukelser, till och med rent personliga. Alla Versailles' silverskatter, från silverfåtöljerna till bordssilvret, fick han sända till myntverket. Han gjorde mer än så. Han, den stoltaste bland stolte, nedlät sig till att i Marlys exklusiva krets inbjuda en bankir av tvivelaktigt rykte, Samuel Bernard, och att i egen hög person förevisa honom parkanläggningens härlighet — fann sig förpliktigad att göra så för att med smicker uppmjuka Bernard att giva det lån, franska statskassan oundgängligen behövde.

EDVARD BRÄNDSTRÖM

Av generalmajor GUSTAF PETRI, Stockholm

Om svensk utrikespolitik tiden närmast före och under första världskriget är inte mycket skrivet. Därför tar man med tacksamhet emot varje nytt bidrag, som kan belysa det betydelsefulla ämnet. Sär-

skilt gäller detta om bidraget sysslar med den alltid aktuella frågan om vårt förhållande till Ryssland. Från ryska utgångspunkter har tidigare denna fråga något berörts av Nekljudof i hans år 1921 publicerade minnen, som även behandla hans ministertid i Stockholm. Ett välbehövt komplement till denna framställning utgör generallöjtnant Pontus Reuterswårds nyligen publicerade biografi över Edvard Brändström, som åren 1906—1918 var svenskt sändebud i S:t Petersburg. På grund av sin nära släktskap med Brändström kan författaren stödja framställningen såväl på minnen från personliga samtal som på privatkorrespondens. Han har därför kunnat lämna åtskilliga värdefulla hittills okända upplysningar bland annat till belysningen av de segslitna underhandlingarna rörande Ålands befästade samt vår neutralitetspolitik under första världskriget.

Då Brändström år 1906 tillträdde sin ministerbefattning befann sig Ryssland i stora svårigheter. Efter det förlorade kriget mot Japan måste regimens både inom och utom landet rubbade prestige återställas. Ett led i dessa strävanden var det efter demokratiska metoder påbörjade inrikespolitiska reformarbetet liksom också den utrikespolitiska aktivitet, som syftade till återvinnandet av den genom Ålandsservitutet bundna handlingsfriheten i Östersjön.

Det är naturligt att Brändström betraktade förhållandet mellan Ryssland och Sverige som ett i första hand militärt problem. Då från rysk sida kravet på Ålandsservitutets upphävande framkom tolkade han detta med full rätt som preludier till planer på Ålands befästade. Enligt Brändströms mening kunde man på svensk sida aldrig frivilligt gå med på en sådan utveckling eftersom den skulle innebära en påtaglig försämring av vårt strategiska läge i Östersjön. Trots den målmedvetenhet och skicklighet, som han lade i dagen under förhandlingarna, åstadkoms emellertid endast att befästningsplanerna för tillfället lades åt sidan. Efter krigsutbrottet 1914 genomfördes planerna i samband med framskjutandet av de ryska örlogsbaserna till i höjd med Finska vikens mynning.

I Sverige mötte Brändström föga förståelse för sina synpunkter. Endast med svårighet lyckades han hävda dem mot utrikesminister Trolles mera koncilianta hållning. Han tvekade därvid icke att ställa sin plats till förfogande. Behandlingen av Ålandsfrågan är betecknande för svensk obenägenhet att betrakta utrikespolitiken i sitt militära sammanhang. Författaren citerar ett uttalande i ett politiskt arbete utgivet av en rysk regeringsmedlem baron Taube, som förtjänar att upprepas. Med förvåning konstaterar Taube svenskarnas tillmötesgående i den delikata Östersjöfrågan. »Med undantag av general Brändström», säger han »som i sin egenskap av militär slog vakt om sitt lands traditionella uppfattning beträffande Ålandsöarna, visade sig de främsta svenska politiska personligheterna mycket tillgängliga för våra synpunkter.»

Brändström, som öppet visade sina sympatier för det dåtida Tyskland, var till skillnad från många av sina landsmän icke gripen av någon rysskräck. Han såg emellertid klart den fara, som under vissa förhållanden kunde hota Sverige från öster, men han trodde icke på

någon ödesbestämd rysk aggression. Däremot underlät han icke att i sina rapporter framhålla betydelsen av ett starkt försvar som vårt bästa medel att avhålla ryssarna från anfall. Särskilt ofta gjorde han detta efter krigsutbrottet 1914.

Han anslöt sig också helt till den av regeringen förda neutralitetspolitiken till vilkens lyckliga genomförande han verksamt bidrog genom sin fasta och klara hållning i Petersburg. I en rapport 1915 skrev han »I avseende på Sveriges ställning här anser jag att den är god, d. v. s. att vi aktas för vår självständighets skull och fruktas i nuvarande politiska situation i viss grad mera än vi förtjäna». Ryssarna hyste den uppfattningen att Sveriges inträde på tysk sida i kriget skulle kunna betyda en ny fiende på 300,000 man mot deras norra flygel. Ett stort irritationsmoment under krigsåren var den i sig själv ganska betydelselösa aktivismen, som av ryssarna mycket överdrevs. Ett annat utgjorde de på Åland uppförda befästningarna vilka i Sverige åstadkommo mycken uppriktigt oro. Det var kring dessa båda ämnen som de diplomatiska diskussionerna under kriget huvudsakligen rörde sig.

Ett särskilt intresse tilldrar sig Brändströms rapporter om den fortgående inre upplösningsprocessen i Ryssland, vilken vid hans ankomst till Petersburg redan var i full gång. Genom sin stora förtrolighet med rysk historia och rysk mentalitet var han väl skickad att tolka händelseförloppet innebörd. Dumornas misslyckande och revolutionens seger var för Brändström icke någon överraskning. I sin rapport om första duman gör han följande reflexioner: »En väl berättigad frihetssträvan genomströmmar duman, men i så att säga ungdomligt övermod och på i Rysslands sociala utveckling vanligt sätt lämnas den historiska, följdriktiga utvecklingen ur räkningen. Duman vill i ett slag taga igen det försummade, på en session vinna allt det, som i västerlandet fordrats århundraden att genomföra.» Det var denna mentalitet som logiskt ledde till revolutionen.

År 1918, då våra diplomatiska förbindelser med Sovjetunionen avbrötos, återvände Brändström till Stockholm. Därmed var en ovanlig och ganska märklig diplomatisk bana fullbordad. Anmälnaren bevarar från sin första officerstid på Första livgrenadjärregementet ett starkt personligt intryck av regementets dåvarande chef, Edvard Brändström. Hans självklara auktoritet, hans oräddhet inför förmän och gängse opinion och hans allmänmänskliga intresse för sina underordnade, gävo honom deras respekt och tillgivenhet. På regementet fick hans namn en legendarisk klang.

För dem som haft beröring med Brändström i hans militära gärning blev det icke någon överraskning att han även som diplomat fyllde de högsta anspråk. Den föreliggande biografien skildrar på ett pietetsfullt och lovvärt sätt en ovanlig personlighet och ett märkligt levnadslopp. Det är att hoppas att arbetet skall stimulera till en mera utförlig belysning av de viktiga historiska problem, som här ha rullats upp. I dagens läge sakna de förvisso icke aktualitet.